

Józef Pfaff

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Wydział Finansów i Ubezpieczeń,
Katedra Rachunkowości
jozef.pfaff@ue.katowice.pl

ZAKRES ODPOWIEDZIALNOŚCI PRAWNEJ I ZAWODOWEJ OSÓB ODPOWIEDZIALNYCH ZA SPORZĄDZENIE ORAZ BADANIE SPRAWOZDANIA FINANSOWEGO OGÓLNEGO PRZEZNACZENIA

Streszczenie: Sprawozdania finansowe ogólnego przeznaczenia adresowane do szerokiego kręgu odbiorców zewnętrznych powinny gwarantować wiarygodność prezentowanych w nich informacji. Odpowiedzialność w tym zakresie, zgodnie z prawem bilansowym, ponoszą osoby zarządzające jednostką oraz sprawujące nadzór. W przypadku ustawowego obowiązku badania sprawozdania finansowego przez biegłego rewidenta procedura ta dodatkowo uwierzytelnia wiarygodność sprawozdania finansowego udostępnionego interesariuszom. Regulacje prawne i zasady etyki zawodu biegłego rewidenta przewidują szczególny zakres jego odpowiedzialności za wydaną opinię o sprawozdaniu finansowym. Celem artykułu było odróżnienie odpowiedzialności osób zarządzających jednostką oraz sprawujących nadzór od odpowiedzialności biegłego rewidenta za rzetelność informacji prezentowanych w sprawozdaniu finansowym ogólnego przeznaczenia.

Słowa kluczowe: odpowiedzialność, kierownik jednostki, biegły rewident.

Klasyfikacja JEL: M41, M42.

THE SCOPE OF LEGAL AND PROFESSIONAL LIABILITY OF PERSONS RESPONSIBLE FOR PREPARATION AND REVIEW OF GENERAL PURPOSE FINANCIAL STATEMENTS

Abstract: General purpose financial statements, targeted at a wide range of external recipients, should guarantee credibility of information presented therein. As dictated by balance sheet law, all related liability is vested in the persons managing and supervising the issuing entity. In case of an obligatory financial statement review by a statutory auditor, the procedure provides additional validation to the financial statement disclosed to the stakeholders. Legal regulations and professional ethics of statutory auditors assign to the reviewer of the financial statement a special scope of liability for the review. The purpose of this paper is to differentiate between the liability for the credibility of a general purpose financial statement vested in the persons managing and supervising the issuing entity, and that vested in the statutory auditor.

Keywords: responsibility, persons managing, statutory auditor.

Wstęp

Sprawozdanie finansowe stanowi uporządkowane przedstawienie sytuacji majątkowo-finansowej oraz wyniku finansowego danego podmiotu gospodarczego. Roczne sprawozdanie finansowe przeznaczone dla szerokiego grona odbiorców zewnętrznych jest określane w nomenklaturze międzynarodowych standardów sprawozdawczości finansowej jako sprawozdanie finansowe ogólnego przeznaczenia.

Celem sprawozdań finansowych o ogólnym przeznaczeniu jest dostarczenie informacji na temat sytuacji finansowej, wyników finansowych i przepływów środków pieniężnych podmiotu, które są użyteczne dla szerokiego kręgu użytkowników przy podejmowaniu przez nich decyzji gospodarczych. Wśród tych użytkowników często są wymieniani: obecni i potencjalni inwestorzy, pożyczkodawcy i inni wierzyciele, kontrahenci, organy skarbowe, organy statystyczne, jednostki samorządu terytorialnego, lokalna społeczność.

Za jedną z nieodzownych cech jakościowych sprawozdań finansowych uważana jest ich wiarygodność, która decyduje o użyteczności dla szerokiego grona odbiorców. Informacje są wiarygodne, gdy są kompletne, neutralne i bezbłędne, a tym samym użytkownicy mogą być pewni, że wiernie odzwierciedlają sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy podmiotu. Za zapewnienie wiarygodności sprawozdania finansowego odpowiedzialność ponosi kierownik jednostki wspólnie z osobami sprawującymi nadzór.

W obrocie gospodarczym istnieje jednak ryzyko, że informacje finansowe zawarte w sprawozdaniu finansowym ogólnego przeznaczenia nie zawsze wiernie odzwierciedlają obraz sytuacji majątkowo-finansowej podmiotu. Może to wynikać z nieodłącznych trudności związanych zarówno z identyfikacją transakcji i zdarzeń, których wyceny należy dokonać, jak i z opracowaniem i stosowaniem przyjętych zasad wyceny oraz prezentacji, albo z braku bezstronności, wyrażającej się w celowym zniekształcaniu sprawozdania finansowego¹.

Dla uwierzytelnienia wiarygodności sprawozdania finansowego ogólnego przeznaczenia oraz wykrycia ewentualnych istotnych zniekształceń w obrocie gospodarczym wprowadzono procedurę badania sprawozdania finansowego przez biegłego rewidenta [Ciechan-Kujawa 2014, s. 174]. Biegły rewident, przeprowadzając badanie, jest odpowiedzialny za uzyskanie wystarczającej pewności, że sprawozdanie finansowe jako całość nie zawiera istotnego zniekształcenia, co potwierdza wydaną na piśmie opinią o tym sprawozdaniu.

Celem artykułu jest wyraźne rozróżnienie odpowiedzialności kierownika jednostki oraz biegłego rewidenta za sprawozdanie ogólnego przeznaczenia, tak aby użytkownicy tego sprawozdania byli świadomi podziału tej odpowiedzialności. Celem użytkownikom jest także uświadomienie osobom sprawującym zarząd i nadzór w podmiotach gospodarczych o ciążyących na nich obowiązkach w zakresie sprawozdawczości finansowej i związanej z nimi odpowiedzialności.

W artykule dla osiągnięcia tego celu posłużono się metodami analizy regulacji prawnych, standardów zawodowych oraz literatury przedmiotu. Wykorzystano również metodę dedukcji i uogólnień.

1. Odpowiedzialność kierownika jednostki

Kierownikiem jednostki w myśl przepisów ustawy o rachunkowości [Ustawa z dnia 29 września 1994 r.] jest członek zarządu lub innego organu zarządzającego, a jeżeli organ jest wieloosobowy – wszyscy członkowie tego organu, z wyłączeniem pełnomocników ustanowionych przez jednostkę. W wypadku spółki jawnej oraz spółki cywilnej za kierownika jednostki uważa się wspólników prowadzących sprawy spółki, w wypadku spółki partnerskiej – wspólników prowadzących sprawy spółki albo zarząd, a w odniesieniu do spółki komandytowej i spółki komandytowo-akcyjnej – komplementariuszy prowa-

¹ Zniekształcenia sprawozdań finansowych mogą być spowodowane oszustwem lub błędem. Cechą odróżniającą oszustwo od błędu jest to, czy działania, w wyniku których powstało zniekształcenie sprawozdań finansowych, są zamierzone, czy niezamierzone.

dających sprawy spółki. W wypadku osoby fizycznej prowadzącej działalność gospodarczą kierownikiem jednostki jest jej właściciel.

Kierownik jednostki ponosi odpowiedzialność za wykonywanie obowiązków wynikających z ustawy o rachunkowości, w tym z tytułu nadzoru, również wówczas, gdy określone obowiązki w zakresie rachunkowości zostaną powierzone innej osobie za jej pisemną zgodą [Pfaff 2005, s. 228–237], w szczególności ustawodawca wskazał na odpowiedzialność kierownika jednostki, wraz z członkami organów nadzorczych, do zapewnienia, aby sprawozdanie finansowe oraz sprawozdanie z działalności spełniały wymagania przewidziane w tej ustawie.

Biorąc pod uwagę to, że sprawozdanie finansowe udostępniane jest szerokiemu kręgowi odbiorców zewnętrznych [Micherda 2004, s. 184], a w wielu wypadkach ogłaszane do publicznej wiadomości, w celu zapewnienia bezpieczeństwa obrotu gospodarczego odpowiednie regulacje prawne przewidują – w ślad za odpowiedzialnością kierownika jednostki za prezentowane informacje finansowe – odpowiednie sankcje karne wynikające z następujących przepisów:

- kodeksu spółek handlowych,
- kodeksu karnego,
- ustawy o rachunkowości.

Wybrane normy prawne w tym zakresie prezentuje tabela 1.

Przepisem prawa karnego o kluczowym znaczeniu dla zabezpieczenia wiarygodności sprawozdań finansowych jest przywołany w tabeli 1 art. 587 kodeksu spółek handlowych [Ustawa z dnia 15 września 2000 r.], który chroni prawo do wiarygodnej informacji finansowej i majątkowej wszystkich interesariuszy, sprawcami zaś przestępstwa ogłaszania lub przedstawiania nieprawdziwych danych mogą być członkowie zarządu, organów nadzoru, a także likwidator i biegły rewident. Użyte w tym przepisie określenie „danych” należy interpretować szeroko, w tym również jako sprawozdanie finansowe i sprawozdanie z działalności jednostki. Zachowanie sprawcy może przybrać postać działania lub zaniechania wyrażającego się na przykład w przemilczeniu pewnych elementów ogłaszanego lub przedstawianego stanu rzeczy [Górniok 2003, s. 133]. Tym samym przestępstwem jest nie tylko podawanie informacji niezgodnych z rzeczywistością, ale także pomijanie istotnych informacji.

Z punktu widzenia rewizji finansowej istotny jest art. 594 kodeksu spółek handlowych, który z jednej strony zabezpiecza prawo biegłego rewidenta do uzyskania niezbędnych informacji podczas wykonywania badania sprawozdania finansowego, a z drugiej strony rygorystycznie zobowiązuje i sankcjonuje kierownika jednostki do udostępnienia tych informacji biegłemu rewidentowi.

Tabela 1. Odpowiedzialność kierownika jednostki za sprawozdanie finansowe

Kodeks spółek handlowych	
Art. 587	Kto przy wykonywaniu obowiązków wymienionych w tytule III i IV ogłasza dane nieprawdziwe albo przedstawia je organom spółki, władzom państwowym lub osobie powołanej do rewizji – podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.
Art. 594	Kto, będąc członkiem zarządu spółki handlowej, wbrew obowiązкови dopuszcza do tego, że zarząd odmawia wyjaśnień osobie powołanej do rewizji lub nie dopuszcza jej do pełnienia obowiązków – podlega grzywnie do 20 000 złotych.
Kodeks karny	
Art. 296	Kto, będąc obowiązany na podstawie przepisu ustawy, decyzji właściwego organu lub umowy do zajmowania się sprawami majątkowymi lub działalnością gospodarczą osoby fizycznej, prawnej albo jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej, przez nadużycie udzielonych mu uprawnień lub niedopełnienie ciążącego na nim obowiązku, wyrządza jej znaczną szkodę majątkową, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.
Art. 303	Kto wyrządza szkodę majątkową osobie fizycznej, prawnej albo jednostce organizacyjnej niemającej osobowości prawnej, przez nieprowadzenie dokumentacji działalności gospodarczej albo prowadzenie jej w sposób nierzetelny lub niezgodny z prawdą, w szczególności niszcząc, usuwając, ukrywając, przerabiając lub podrabiając dokumenty dotyczące tej działalności, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.
Ustawa o rachunkowości	
Art. 77	Kto wbrew przepisom ustawy dopuszcza do: 1) nieprowadzenia ksiąg rachunkowych, prowadzenia ich wbrew przepisom ustawy lub podawania w tych księgach nierzetelnych danych, 2) niesporządzenia sprawozdania finansowego, skonsolidowanego sprawozdania finansowego, sprawozdania z działalności, sprawozdania z działalności grupy kapitałowej, sprawozdania z płatności na rzecz administracji publicznej, skonsolidowanego sprawozdania z płatności na rzecz administracji publicznej, sporządzenia ich niezgodnie z przepisami ustawy lub zawarcia w tych sprawozdaniach nierzetelnych danych – podlega grzywnie lub karze pozbawienia wolności do lat 2, albo obu tym karom łącznie.
Art. 79	Kto wbrew przepisom ustawy: 1) nie poddaje sprawozdania finansowego badaniu przez biegłego rewidenta, 2) nie udziela lub udziela niezgodnych ze stanem faktycznym informacji, wyjaśnień, oświadczeń biegłemu rewidentowi albo nie dopuszcza go do pełnienia obowiązków, 3) nie składa sprawozdania finansowego do ogłoszenia, 4) nie składa sprawozdania finansowego, skonsolidowanego sprawozdania finansowego, sprawozdania z działalności, sprawozdania z działalności grupy kapitałowej, sprawozdania z płatności na rzecz administracji publicznej, skonsolidowanego sprawozdania z płatności na rzecz administracji publicznej we właściwym rejestrze sądowym, 5) nie udostępnia sprawozdania finansowego i innych dokumentów, – podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności.

Artykuł 296 Kodeksu karnego [Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r.] zawiera dyspozycje podstawowego typu tzw. przestępstwa menedżerskiego, to jest niedopełnienie obowiązku zajmowania się sprawami majątkowymi lub działalnością gospodarczą (osoby fizycznej, prawnej albo jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej) przez nadużycie udzielonych mu uprawnień lub niedopełnienie ciężącego na nim obowiązku.

Przedmiotem ochrony art. 303 kodeksu karnego jest interes wszystkich uczestników obrotu gospodarczego, stąd przestępstwo „przeciwko dokumentacji gospodarczej” uważane jest za przestępstwo powszechne, które może popełnić każdy, prowadząc dokumentację w sposób nierzetelny, czyli nieodzwierciedlający rzeczywistego stanu rzeczy, zawierającą nieprawdziwe, nieistniejące transakcje, a także zawierającą braki w zapisach (niekompletność), niedozwolone poprawki lub sfałszowania. Przy czym przez „dokument” należy rozumieć każdy zapisany nośnik informacji, z którym jest związane określone prawo, albo który ze względu na zawartą w nim treść stanowi dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mającej znaczenie prawne. Dlatego nie ma wątpliwości, że w tej definicji mieści się również sprawozdanie finansowe. Stąd z przywołanego artykułu kierownik jednostki może być pociągnięty do odpowiedzialności za publikowanie nierzetelnych danych w sprawozdaniu finansowym.

Kwestie wykroczeń i przestępstw mających wpływ na wiarygodność sprawozdawczości finansowej poruszono również w rozdziale 9 ustawy o rachunkowości. Jak wynika z analizy przepisów art. 77 i 79 tej ustawy, kierownik jednostki ponosi odpowiedzialność karną za czyny niedozwolone przeciwko sprawozdaniom finansowym, w szczególności za:

- niesporządzanie sprawozdania finansowego,
 - sporządzanie go niezgodnie z przepisami ustawy lub
 - zawarcie w tym sprawozdaniu nierzetelnych danych,
- a także za:
- niepoddanie sprawozdania finansowego badaniu przez biegłego rewidenta,
 - nieudzielanie lub udzielanie niezgodnych ze stanem faktycznym informacji, wyjaśnień, oświadczeń biegłemu rewidentowi albo niedopuszczanie go do pełnienia obowiązków,
 - nieskładanie sprawozdania finansowego do ogłoszenia lub w rejestrze sądowym,
 - nieudostępnianie sprawozdania finansowego i innych dokumentów wspólnikom (akcjonariuszom).

Warto podkreślić, że wymienionych obowiązków w zakresie sprawozdania finansowego kierownik jednostki nie może przekazać na inną osobę, nawet za jej pisemną zgodą, a tym samym nie może zwolnić się od wymienionej wyżej odpowiedzialności [Micherda 2014, s. 124].

2. Odpowiedzialność organu nadzorującego

W wypadku spółek kapitałowych rada nadzorcza uczestniczy w procesie zapewnienia wiarygodności sprawozdania finansowego, na co wskazują zapisy kodeksu spółek handlowych i ustawy o rachunkowości. Członkowie rad nadzorczych pełnią jednocześnie podwójną funkcję – jedna polega na sprawowaniu nadzoru nad wszystkimi obszarami działalności spółki, a tym samym i nad systemem rachunkowości, druga sprowadza się do tego, że na równi z zarządem odpowiadają oni za zgodność sprawozdania finansowego (oraz sprawozdania zarządu z działalności) z ustawą o rachunkowości.

W literaturze przedmiotu podnoszony jest także argument, że ze względu na dualistyczny model nadzoru, w którym organem odpowiedzialnym za zarządzanie spółką jest zarząd, a znacząca ingerencja rady nadzorczej w proces opracowywania strategii spółki może prowadzić do konfliktów kompetencyjnych między tymi organami [Walińska i Gad 2012, s. 206].

Odpowiedzialność członków rady nadzorczej za wiarygodność sprawozdania finansowego wynika z regulacji art. 382 kodeksu spółek handlowych [Ustawa z dnia 15 września 2000 r.], z którego wynika, że do szczególnych obowiązków rady nadzorczej należy ocena sprawozdania finansowego oraz sprawozdania zarządu z działalności spółki w zakresie ich zgodności z księgami i dokumentami, a także składanie zgromadzeniu wspólników corocznego pisemnego sprawozdania z wyników tej oceny. W celu wykonywania swoich obowiązków rada nadzorcza może badać wszystkie dokumenty spółki, żądać od zarządu i pracowników sprawozdań i wyjaśnień oraz dokonywać rewizji stanu majątkowego spółki.

Na odpowiedzialność rady nadzorczej w zakresie rzetelności sprawozdania finansowego wskazuje także ustawa o rachunkowości [Ustawa z dnia 29 września 1994 r.]. Zgodnie z zapisem art. 4a, członkowie rady nadzorczej są zobowiązani do zapewnienia, aby sprawozdanie finansowe oraz sprawozdanie zarządu z działalności spółki spełniały wymagania przewidziane w ustawie. Naruszenie tego obowiązku, będące konsekwencją działania lub zaniechania, wyrządzające szkodę spółce, rodzi odpowiedzialność solidarną kierownika jednostki oraz członków rady nadzorczej.

W wypadku jednostek zainteresowania publicznego ustawa o biegłych rewidentach [Ustawa z dnia 7 maja 2009 r.] nakłada obowiązek powołania w tych jednostkach komitetu audytu, którego członkowie są powoływani przez radę nadzorczą spośród swoich członków. Zgodnie z art. 86 ustawy o biegłych rewidentach do zadań komitetu należy w szczególności:

- monitorowanie procesu sprawozdawczości finansowej,
- monitorowanie skuteczności systemów kontroli wewnętrznej, audytu wewnętrznego oraz zarządzania ryzykiem,
- monitorowanie wykonywania czynności rewizji finansowej,
- monitorowanie niezależności biegłego rewidenta i podmiotu uprawnionego do badania sprawozdań finansowych.

Analiza tych zapisów jednoznacznie wskazuje, że rola komitetu audytu jest istotna w zapewnieniu wiarygodności sprawozdania finansowego, zarówno na etapie jego sporządzania, jak i weryfikacji przez biegłego rewidenta.

3. Odpowiedzialność biegłego rewidenta

Zarówno w literaturze, jak i w praktyce gospodarczej podkreśla się istotną rolę biegłego rewidenta w budowaniu wzajemnego zaufania uczestników obrotu gospodarczego [Pfaff 2014, s. 234]. Zawód biegłego rewidenta określany jest mianem zawodu zaufania publicznego. Wykrywanie i ujawnianie zniekształceń sprawozdania finansowego spowodowanego oszustwem lub błędem nie jest, zgodnie z krajowymi i międzynarodowymi standardami rewizji finansowej, celem rewizji finansowej. Niemniej biegły rewident jest odpowiedzialny za uzyskanie wystarczającej pewności, że sprawozdanie finansowe jako całość nie zawiera istotnego zniekształcenia, niezależnie od tego, czy zostało spowodowane oszustwem, czy błędem. Tym samym powinien uwzględnić, już na etapie planowania badania sprawozdania finansowego, wykonanie procedur umożliwiających identyfikację znamion przestępstwa wpływającego na wiarygodność sprawozdania finansowego w takim zakresie, w jakim jest to niezbędne dla realizacji celu podstawowego rewizji finansowej.

Ma to swoje konsekwencje w zakresie i rodzajach odpowiedzialności biegłego rewidenta za czynności podejmowane w toku rewizji finansowej. Wykonywanie usług przez biegłego rewidenta niesie ze sobą ryzyko [Pfaff 2008, s. 102]:

- świadczenia usług z naruszeniem zasad wykonywania zawodu lub zasad etyki zawodowej,

– wykonywania usług bez poszanowania przepisów prawa,
– wyrządzenia szkody w związku z popełnieniem czynu niedozwolonego.
Odpowiedzialność biegłego rewidenta z tytułu wykonywania zawodu, w tym w szczególności z tytułu badania sprawozdania finansowego, należy rozpatrywać na trzech płaszczyznach:

- odpowiedzialności dyscyplinarnej,
- odpowiedzialności karnej,
- odpowiedzialności cywilnej.

Biegły rewident jako osoba wykonująca zawód zaufania publicznego ponosi odpowiedzialność osobistą, moralną i społeczną. Podejmując się badania sprawozdania finansowego, zobowiązuje się z jednej strony rzetelnie i bezstronnie wykonywać powierzone mu zadania, a z drugiej ponosić konsekwencje swoich działań. Na szczególną odpowiedzialność biegłego rewidenta wskazano już w rocie ślubowania składanego przez biegłego rewidenta².

Biegły rewident podlega odpowiedzialności dyscyplinarnej za postępowanie sprzeczne z przepisami prawa, standardami rewizji finansowej, zasadami niezależności oraz zasadami etyki zawodowej [Pfaff 2015, s. 64]. Regulacje w tym zakresie wynikają z:

- ustawy o biegłych rewidentach,
- krajowych lub międzynarodowych standardów rewizji finansowej,
- kodeksu etyki zawodowej IFAC.

Karami dyscyplinarnymi są:

- upomnienie,
- nagana,
- kara pieniężna,
- zakaz wykonywania czynności rewizji finansowej przez okres od roku do lat trzech,
- wydalenie z samorządu biegłych rewidentów,
- zobowiązanie do odbycia dodatkowego szkolenia.

Organem Krajowej Izby Biegłych Rewidentów (samorządu zawodowego biegłych rewidentów w Polsce), powołanym do kontroli przestrzegania przepisów i procedur związanych z wykonywaniem czynności rewizji finansowej przez biegłych rewidentów oraz podmiotów uprawnionych do badania

² Rota ślubowania składana przez biegłego rewidenta brzmi: „Przyrzekam, że jako biegły rewident będę wykonywać powierzone mi zadania w poczuciu odpowiedzialności, z całą rzetelnością i bezstronnością, zgodnie z przepisami prawa i obowiązującymi standardami rewizji finansowej, kierując się w swoim postępowaniu etyką zawodową i niezawisłością. Poznane w czasie wykonywania czynności rewizji finansowej fakty i okoliczności zachowam w tajemnicy wobec osób trzecich”.

sprawozdań finansowych, jest Krajowa Komisja Nadzoru. Przeprowadza ona kontrole we wszystkich podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych nie rzadziej niż raz na sześć lat, a w podmiotach wykonujących czynności rewizji finansowej w jednostkach zainteresowania publicznego raz na trzy lata. W razie stwierdzenia naruszeń przepisów prawa lub standardów wykonywania zawodu przez biegłego rewidenta, Krajowa Komisja Nadzoru zawiadamia Krajowego Rzecznika Dyscyplinarnego, który prowadzi postępowania wyjaśniające oraz jest oskarżycielem w postępowaniu dyscyplinarnym toczącym się przed Krajowym Sądem Dyscyplinarnym.

Krajowy Sąd Dyscyplinarny orzeka w sprawach odpowiedzialności dyscyplinarnej biegłych rewidentów i wymierza wyżej wymienione kary.

Oprócz odpowiedzialności cywilnej, biegły rewident, w określonych prawem sytuacjach, ponosi także odpowiedzialność karną. Odpowiedzialność karna wynika z art. 78 przepisów ustawy o rachunkowości. U podstaw odpowiedzialności karnej leży wydanie niezgodnej ze stanem faktycznym opinii o sprawozdaniu finansowym i stanowiących podstawę jego sporządzenia księgach rachunkowych lub sytuacji finansowo-majątkowej badanej jednostki. Biegły rewident w razie sporządzenia takiej opinii może podlegać następującym karom:

- pozbawienia wolności do lat dwóch,
- grzywny,
- obu karom łącznie.

Kara pozbawienia wolności jest stosowana w wypadku umyślnego działania, natomiast w wypadku nieumyślnego działania przewidziana jest kara grzywny albo kara ograniczenia wolności. Przed pociągnięciem do odpowiedzialności karnej biegłemu rewidentowi w wypadku czynu umyślnego należy udowodnić winę, że opinia została sporządzona w wyniku celowego działania, a w wypadku czynu nieumyślnego, że opinia jest wynikiem niezachowania przez biegłego rewidenta obowiązujących standardów i procedur rewizji finansowej, na przykład: błędnego doboru próby do badania, stosowania zbyt małej liczby i zakresu procedur, błędnego oszacowania poziomu istotności czy stopnia ryzyka w czasie badania.

Odpowiedzialność cywilna, ze względu na jej podstawy, oznacza odpowiedzialność kontraktową, spowodowaną niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem umowy zawartej między podmiotem uprawnionym do badania sprawozdań finansowych (biegłym rewidentem) a jednostką, której sprawozdanie finansowe podlega badaniu, oraz odpowiedzialność deliktową wywołaną dokonaniem czynu niedozwolonego. Charakter umowy stanowiącej podstawę badania sprawozdania finansowego jednostki determinuje zakres odpowiedzialności

biegłego rewidenta wynikającej z właściwych zapisów kodeksu cywilnego [Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r.]. Zgodnie z ogólną regułą, zawartą w art. 354 kodeksu cywilnego, biegły rewident powinien wykonać zobowiązanie zgodnie z jego treścią i w sposób odpowiadający jego celowi społeczno-gospodarczemu oraz zasadom współżycia społecznego, a jeżeli istnieją w tym zakresie ustalone zwyczaje – także w sposób odpowiadający tym zwyczajom.

Zgodnie z ustawą o biegłych rewidentach [Ustawa z dnia 7 maja 2009 r.], za szkodę spowodowaną swoim działaniem lub zaniechaniem pozostającym w związku z badaniem, odpowiedzialność cywilną względem zleceniodawcy ponosi podmiot uprawniony do badania sprawozdań finansowych.

Wskazując na odpowiedzialność cywilną biegłego rewidenta, należy rozważyć:

- 1) odpowiedzialność kontraktową, będącą konsekwencją niewykonania lub nienależytego wykonania umowy, oraz
- 2) odpowiedzialność deliktową, spowodowaną dopuszczeniem się przez biegłego rewidenta czynu niedozwolonego.

Tym samym stwierdzenie nienależytego wykonania umowy (względnie jej niewykonania) będzie możliwe dopiero po uwzględnieniu następujących regulacji:

- krajowych i międzynarodowych standardów rewizji finansowej oraz zasad etyki zawodowej,
 - ustawy o rachunkowości,
 - prawa cywilnego w zakresie regulującym instytucję umowy o dzieło, które z powodu braku regulacji szczególnej będą miały – w pewnym zakresie – odpowiednie zastosowanie do umowy o badanie sprawozdania finansowego,
 - prawa cywilnego w zakresie wykonywania zobowiązań,
- a także samej umowy o badanie sprawozdania finansowego zawartej między jednostką a podmiotem uprawnionym do badania.

Podmiot uprawniony do badania ponosi odpowiedzialność za szkody wyrządzone innym w wyniku swego działania lub zaniechania. Tym samym wydanie niewłaściwej lub zawierającej istotne błędy opinii może skutkować powstaniem obowiązku odszkodowawczego. Niezbędne jest jednak wskazanie przez podmiot roszczący o odszkodowanie jej przesłanek, do których zaliczamy:

- powstanie szkody,
- niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania,
- związek przyczynowy między nimi, wyrażający się tym, że szkoda jest normalnym następstwem niewykonania lub nienależytego wykonania badania,
- wina biegłego rewidenta (podmiotu uprawnionego do badania).

Drugą z odpowiedzialności cywilnych biegłego rewidenta jest odpowiedzialność deliktowa. Do jej przesłanek zalicza się:

- szkodę spółki,
- postępowanie sprzeczne z obowiązującymi biegłego rewidenta regulacjami prawnymi i zawodowymi,
- związek przyczynowy między nimi, wyrażający się tym, że szkoda jest normalnym następstwem niewykonania lub nienależytego wykonania usługi,
- wina umyślna lub niedbalstwo biegłego rewidenta (podmiotu uprawnionego do badania sprawozdań finansowych).

Podmiot uprawniony do badania sprawozdania finansowego jest zobowiązany do posiadania ważnej umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej z tytułu wykonywania czynności rewizji finansowej. W razie braku zawarcia umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej podmiot podlega skreśleniu z listy podmiotów uprawnionych do badania sprawozdań finansowych.

Kwota odszkodowania z tytułu odpowiedzialności podmiotów uprawnionych do badania sprawozdań finansowych została ustawowo ograniczona [Ustawa z dnia 7 maja 2009 r.] w stosunku do:

- jednostek zainteresowania publicznego – nie może przekraczać mniejszej kwoty z dwóch: 20-krotności wynagrodzenia ustalonego w umowie wykonywania czynności rewizji finansowej lub kwoty 12 milionów złotych,
- pozostałych jednostek – nie może przekraczać mniejszej kwoty z dwóch stanowiących 10-krotność wynagrodzenia ustalonego w umowie wykonania czynności rewizji finansowej lub kwoty 3 milionów złotych.

Ograniczenia te nie dotyczą przypadków umyślnego naruszenia obowiązków zawodowych przez biegłego rewidenta.

Zakończenie

Przedstawiona analiza regulacji prawnych oraz standardów zawodowych jednoznacznie wskazuje na wyłączną odpowiedzialność zarządu (kierownika jednostki) i członków rady nadzorczej za sporządzenie oraz odpowiednią jakość sprawozdań finansowych ogólnego przeznaczenia.

Badanie sprawozdania finansowego przez biegłego rewidenta pełni funkcję uwierzytelniającą wiarygodność sprawozdania finansowego – użytkownicy sprawozdań finansowych oczekują od biegłego rewidenta atestu ich wiarygodności w postaci opinii o zbadanym sprawozdaniu finansowym. Z funkcji uwierzytelniającej wynika bezpośrednio odpowiedzialność biegłego rewidenta – odpowiedzialność za wydaną opinię o sprawozdaniu finansowym.

Pozytywna opinia o sprawozdaniu finansowym nie zwalnia ani nie zastępuje odpowiedzialności kierownictwa jednostki za prezentowane sprawozdanie finansowe.

Warto dodać, że taki podział odpowiedzialności za sprawozdanie finansowe ogólnego przeznaczenia będzie nadal funkcjonował w latach następnych, mimo wdrożenia w Polsce od przyszłego roku do praktyki rewizji finansowej zasad Międzynarodowych Standardów Rewizji Finansowej, gdyż zgodnie z tymi regulacjami nadal biegły rewident, formułując sprawozdanie z badania (w miejsce dzisiejszej opinii), zgodnie z Międzynarodowym Standardem Badania 700 [*Międzynarodowe standardy rewizji finansowej i kontroli jakości* 2009, s. 179] zobowiązany będzie do poinformowania potencjalnych użytkowników o zakresie odpowiedzialności kierownictwa jednostki, rady nadzorczej i biegłego rewidenta za prezentowane sprawozdanie finansowe.

Bibliografia

- Ciechan-Kujawa, M., 2014, *Wielowymiarowy audyt biznesowy. Wartość dodana dla organizacji i interesariuszy*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.
- Górniok, O., 2003, *Czyny karalne przewidziane w kodeksie spółek handlowych (Tytuł V)*, w: Górniok, O. (red.), *Prawo karne gospodarcze*, C.H. Beck, Warszawa.
- Micherda, B., 2004, *Współczesna rachunkowość w kreowaniu wiarygodnego obrazu działalności jednostki gospodarczej*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków.
- Micherda, B. (red.), 2014, *Teoria rachunkowości a jej współczesne regulacje*, Difin, Warszawa.
- Międzynarodowe standardy rewizji finansowej i kontroli jakości*, 2009, SKwP, KIBR, IFAC, Warszawa.
- Pfaff, J., 2005, *Odpowiedzialność zarządu spółki kapitałowej za wykonanie obowiązków w zakresie rachunkowości*, w: Smejda, M. (red.), *Aktualne zmiany w rachunkowości ze szczególnym uwzględnieniem problematyki inwestycji*, Studia Ekonomiczne, nr 33, Akademia Ekonomiczna, Katowice.
- Pfaff, J., 2008, *Wpływ rewizji finansowej na wiarygodność sprawozdania finansowego*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice.
- Pfaff, J., 2014, *Polityka rachunkowości w procesie badania sprawozdań finansowych*, w: Kostur, A., Pfaff, J. (red.), *Polityka rachunkowości a kształtowanie wyniku finansowego*, Studia Ekonomiczne, nr 201, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katowice.

-
- Pfaff, J., 2015, *Rewizja finansowa*, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katowice.
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz.U. nr 16, poz. 93, z późn. zm.
- Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych, t.j. Dz.U. z 2013 r. poz. 1030, z późn. zm.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, Dz.U. nr 88, poz. 553 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, t.j. Dz.U. z 2013 r., poz. 330, z późn. zm.
- Ustawa z dnia 7 maja 2009 r. o biegłych rewidentach i ich samorządzie, podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz o nadzorze publicznym, Dz.U. nr 77, poz. 649 z późn. zm.
- Walińska, E., Gad, J., 2012, *Odpowiedzialność rad nadzorczych za sprawozdania finansowe – doświadczenia polskich spółek publicznych*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, t. 66 (122), SKwP, Warszawa.